

معرفی کتاب

کتابداری، آرشیو و نسخه پژوهی :: گنجینه اسناد :: زمستان 1380 - شماره 44
از 136 تا 139

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/92357>

دانلود شده توسط : سارا سلطانی

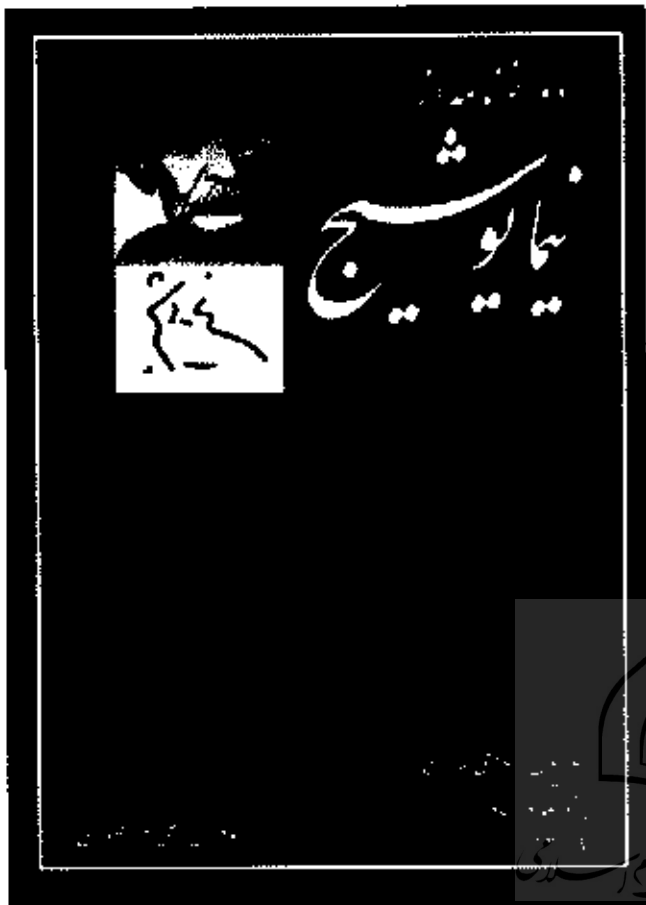
تاریخ دانلود : 16/08/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

دو سفرنامه از نیمای یوشیج

به کوشش: علی میرانصاری، تهران، سازمان اسناد ملی ایران
(پژوهشکده اسناد)، ۱۳۷۹ ش، ۲۰۰ ص: تصویر، نمونه، کتابنامه.

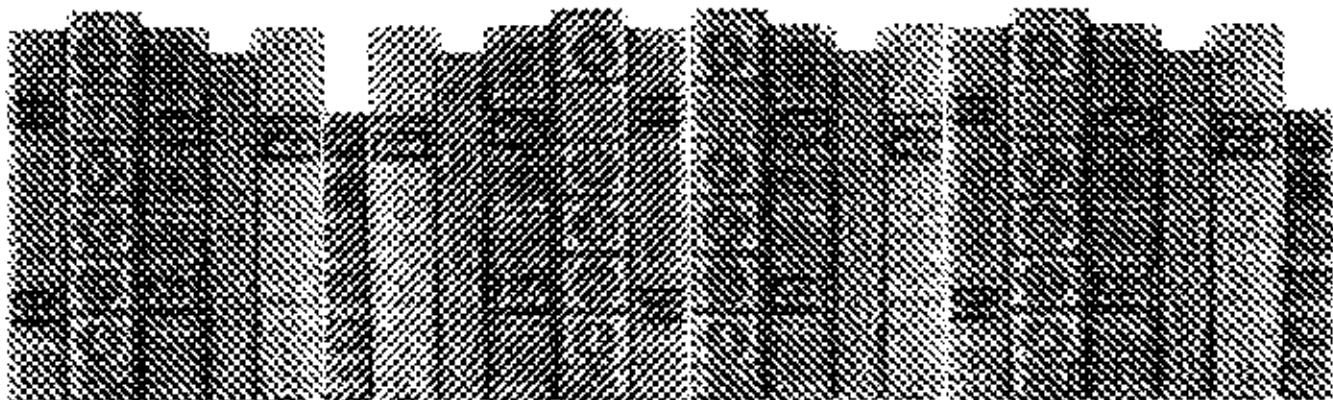
کتاب حاضر دو سفرنامه است از نیمای یوشیج شامل یادداشت‌های روزانه نیمای در مدت یازده ماهه او و همسرش در شهرهای بافروش (بابل) و رشت است؛ که در سالهای ۱۳۰۷ و ۱۳۰۸ ش، نوشته شده و خود بر آنها نام «سفرنامه» گذاشته است. این سفرنامه‌ها در سه دفتر (سفرنامه بافروش، دو دفتر و سفرنامه رشت، یک دفتر) فراهم آمده که همگی توسط مرحوم سیروس طاهباز به سازمان اسناد ملی ایران اهدا شده است.

سفرنامه بافروش

دفتر اول، از روز جمعه ۲۰ مهر ۱۳۰۷ یعنی یک روز پس از ورود نیمای به بافروش آغاز می‌شود و به ۷ آبان خاتمه می‌یابد و دفتر دوم از ۱۰ آبان شروع می‌گردد و در روز ۱۲ اسفند همین سال پایان می‌گیرد. این سفرنامه با گزارشی از چگونگی ورود نیمای و همسرش به بافروش آغاز می‌شود و در طول ۶ ماه به مطالب زیر اشاره دارد: توصیف روحیات، خلقیات، آداب و رسوم مردم بافروش با توصیف فضای عمومی محلات، حیابانه‌ها، کوجه‌ها و خانه‌های بافروش؛ چگونگی داد و ستد و طرز معیشت مردم؛ قیمت کالای مختلف؛ سفر رضاشاه به بافروش در سال ۱۳۰۷؛ پنج‌شنبه بازار و جمعه بازار؛ صنایع دستی (= مسوجات) و مراکز صنعتی (= کارخانه‌های پنبه و پرف) و وضعیت معارفی (= مدارس، کتابخانه‌ها، تئاتر، شاعران، آموزگاران و هنرپیشگان بافروش) اماکن تاریخی و امامزاده‌های شهر؛ وضعیت بهداشت و حوادث تاریخی بافروش. در انتهای دفتر دوم، یادداشت‌های پراکنده نسیه‌ها قرار دارد.

سفرنامه رشت

سفرنامه رشت در یک دفتر فراهم آمده است. مطالب این سفرنامه، از روز سه‌شنبه ۲۶ شهریور ۱۳۰۸ آغاز شده است و در روز ۳ دی ۱۳۰۸ خاتمه می‌یابد. نیمای در این سفرنامه بدون آن که چگونگی ورودش را به گیلان

نایب‌یان کاشان

توصیف کند، از حضور خود و همسرش در لنگرود جهت تحویل گرفتن مدرسه آن شهر برای عالیه، صحبت می‌کند و این که بدون کامبایی در این امر، از لنگرود، راهی بندر انزلی و از آنجا به رشت می‌روند. مطالبی که تیمادر مدت اقامت خود در رشت، بدانها اشاره دارد عبارتند از:

پذیرش مسئولیت دارالمعلمات رشت توسط عالیه همسرش؛ توصیف روحیات و خلیقات مردم رشت؛ مراکز فرهنگی رشت (مثل: انجمن فرهنگ و کانون ایران)؛ فرهنگیان رشت (مثل: آرزین پور، نیکام، نائل خانلری، گلبرگ، سربین پور، مهری کیهان، ...؛ نشریات رشت (مثل: البرز)؛ قیمت اجناس؛ توصیف ختنه و مباحث خانه خود و... است.

همانطور که در مندرجات سفرنامه اشاره شد، تیمادر ثبت مشاهدات خود، با دقت بسیاری عمل کرده است. او می‌نویسد: «بارفروش را متوالیاً شرح می‌دهم، از پشت ذره‌بین نگاه می‌کنم، مثل منجم در رصدگاه نشستام و مثل صیاد در پشت کمین گاه... او در بسیاری موارد به گونه‌ای مشاهدات خود را ارائه کرده است.

با این وصف محققین تاریخ محلی (به‌خصوص بابل و رشت) و دوستانه‌ان ادبیات نوین ایران و آثار نیما یوشیج بی‌نیاز از این کتاب نخواهند بود.

نایب‌یان کاشان (براساس اسناد)

به کوشش دکتر عبدالحسین فوائی، محمد بقائی شیره‌جینی، سازمان اسناد ملی ایران، پژوهشکده اسناد، ۱۳۷۹، ۵۹۲ ص. مصور، چاپ اول.

آنان نایب حسین کاشی با استفاده از ضعف دولت قاجار در کاشان سواری چند فراهم آورده و به یاری چند تن امثال خود قدرتی یافته و خود را از فید و بند همال دولتی رها ساخته و بتدریج جانشین آنان شده، از مردم ابتدا مطالبه مالیات کرده و سپس خواهان نقد و جنس شده حتی به پست‌های دولتی نیز دست تجاوز دراز کرده، به مرور زمان نفوذ و قدرت

این کتاب از بخشهایی چون فهرست مطالب، پیشگفتار، مقدمه دکتر عبدالحسین فوائی، متن اصلی کتاب، گزیده تصویر و اسناد به انتخاب کوششگران و در پایان فهرست عمومی اعلام تشکیل یافته است. به طوری که در مقدمه کتاب حاضر آمده است: تیمادر نایب حسین از طایفه کُر بیرانوند است که جمعی از آنان در کاشان مقیم شده‌اند و از میان

خود را تازید و خور و بیابانک توسعه بخشیده تا جایی که فراسورانی قم تا یزد را به پسرش ماشاءاله خان سپرده و پس از مهاجرت ملیون به غرب ایران و همراهی نایب حسین با آنها سپس پایان جنگ بین المللی اول به کاشان برگشته و در نهایت وثوق الدوله با وعده و وعید ماشاءاله را به تهران گشاده مجازات نمود. نایب حسین را نیز با تزویر دستگیر و به دار کشید.

اسناد متن کتاب شامل موضوعاتی چند است. نخست شکایات و تظلمات اهالی نقاط مختلف قم، سمنان، محلات، قمصر، کاشان، جاسب و بسیاری از نقاط دیگر از قتل و غارت و اخذ مالیات به عنف و سایر شرارت های ایادی نایب حسین کاشی و پسرش و مهاجرت جمعی و فردی مردم و روحانیون و علماء نقاط مذکور به تهران و شهرهای دیگر. در همین ارتباط دولت مامورانی جهت قلع و قمع و دستگیری نایب حسین و اتباع و ایادی او به نقاط مختلف اعزام می نماید، شامل سوار و تفنگچی و توپچی و البته در این میان مردم نیز از ظلم و جور مامورین مذکور نیز به ستوه آمده و از بیوایی ناشی از اخذ زیاده از حد مالیات و اوزاق عمومی به مجلس شورای ملی و مراکز فیصله به تظلم و دادخواهی می پردازند. اسنادی نیز حاوی توبه نامه نایب حسین و درخواست امان و تعهد خدمت وی در کتاب به چشم می خورد (ص ۳۷).

پس از طی ماجراهایی چند نایب حسین کاشی و ماشاءاله خان پسرش توسط عمال دولتی دستگیر و اعدام می شوند و املاک نایب حسین و پسرانش بر حسب تصمیم هیات دولت به خالصگی ابدی ضبط می شود و استرداد آنها غیر ممکن می گردد.

در نتیجه مصادره امول مذکور فقر و تنگدستی گریبانگیر ورثه ایشان می شود و به همین دلیل متوالیاً تلگرافهایی توسط زنان، اولاد، نوادگان و خویشان به مجلس شورای ملی و وزارت خانه ها واصل می گردد و از دولت تقاضای استرداد اموال و یا دریافت مقرری و مستمری می نمایند.

سرانجام پس از تهیه لیست کامل ورثه و تصویب نامه هیات دولت، مقادیری مستمری برای گذران دوران و رفع بعضی مشکلات ورثه در نظر گرفته می شود.

انگیزه تالیف کتاب حاضر دو شنگیری اذهان و توجه دادن پژوهشگران به اهمیت اسناد بوده است. نکته جالب در این کار پژوهشی آن است که برخلاف آن چه تا کنون در باره نایب حسین و پسرانش نوشته شده نه در جهت تایید و قهرمان سازی این گروه قلم زده است و نه به منظور تخطئه و ضایع کردن نایب و دودمانش مطالب را گردآوری کرده، بلکه با توجه به رسالت

کار اسنادی سازمان، محققان این اثر بر آن بوده اند تا با ارائه هر آن چه هست موضوع را باز گویند. «تو خود بخوان حدیث مفصل از این مجمل»

دو رساله درباره انقلاب مشروطیت ایران

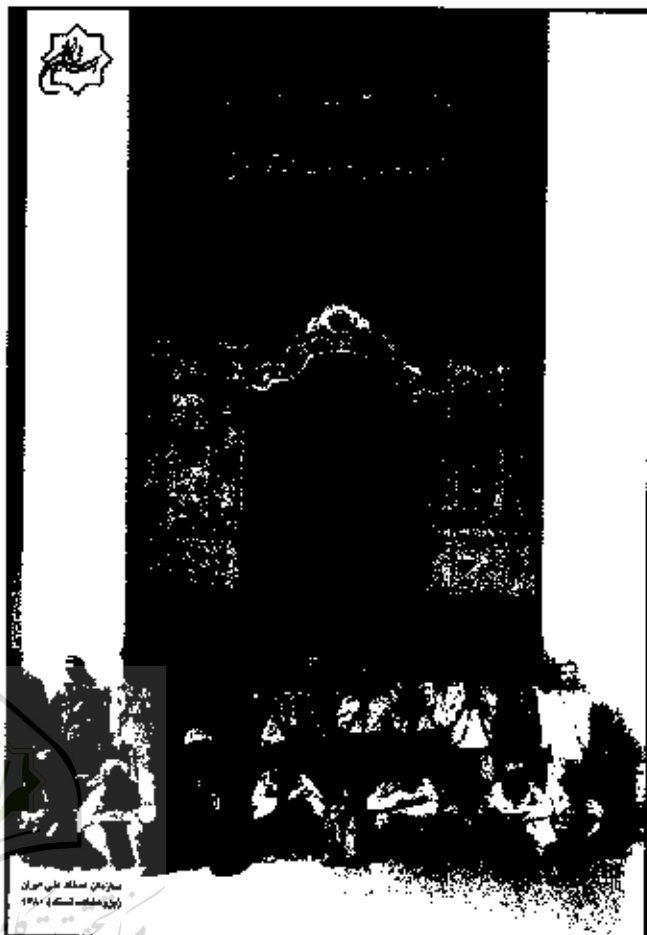
از ابوالقاسم خان ناصرالملک و محمدآقا ایروانی، به اهتمام (مرحوم) دکتر عبدالحسین زرین کوب و روزیه زرین کوب، تهران، سازمان اسناد ملی ایران (پژوهشکده اسناد) ۱۳۸۰، ۱۶۶ ص. مصور، نمونه و کتابنامه.

کتاب حاضر از دو رساله تشکیل شده است: یادداشت های ناصرالملک راجع به وقایع صدر مشروطیت ایران و امتیحات از تاریخ مشروطه ایران، تالیف محمدآقا ایروانی. این دو رساله را سالها پیش استاد فقید دکتر عبدالحسین زرین کوب به سازمان اسناد ملی ایران اهداء کرده و برای چاپ و نشر آماده نمودند.

در این دو رساله، ابوالقاسم خان ناصرالملک و محمدآقا ایروانی، هر یک از دیدگاهی خاص، عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی حرکت مردم و بروز انقلاب مشروطه را بر شمرده اند و اختلاف دیدگاه آنان، می تواند یکی از مزایای این کتاب باشد. آنچه در این دو رساله چشمگیر و حائز اهمیت است روابط مردم، علماء و آزادیخواهان و متمسبات و برخورد های ایشان با درباریان و استبداد طلبان در محدوده طرز تفکر و اطلاعات دو مؤلف تشریح شده است. بدیهی است که آراء ناصرالملک درباره وقایع طرح شده در رساله اول با حدودی جنبه شخصی دارد و نمی توان آنها را چشم بسته پذیرفت. چنانکه اسناد موجود، گاه خلاف گفته های وی را نشان می دهد. اما محمدآقا ایروانی، جزو عامه مردم بوده و با حکومتمگران ارتباط چندانی نداشته است. از این رو فردی مانند او احتمالاً مطلبی برای مخفی کردن و یا دلیلی برای وارونه کردن واقعات ندارد. در عین حال باید توجه داشت که ناصرالملک به دلیل ارتباط نزدیک با راس هرم هیات حاکمه، از بسیاری وقایع آگاه بوده است. در حالی که ایروانی از بعضی از این وقایع اطلاعی نداشته و یا تنها اخبار مختصری را درباره این گونه اتفاقات می شنیده است.

گفتنی است که مرحوم دکتر عبدالحسین زرین کوب استاد، ادیب و مورخ برجسته ایرانی، اصل نسخه تاریخ مشروطه ایران تالیف محمدآقا ایروانی را که به خط مولف بوده است از سید حسن تقی زاده به امانت گرفت و متنخباتی را از روی آن استنساخ نموده، اصل نسخه را هم تقی زاده از دکتر

موسی عمید گرفته بود. مرحوم استاد زرین کوب، رساله ایروانی را در فروردین ۱۳۴۱ استنساخ کرد که در ابتدای دفتر اول به آن اشاره شده است. تاریخ استنساخ خاطرات ناصرالملک بوسیله مرحوم استاد نوشته نشده اما احتمالاً در همان ایام بازنویسی رساله ایروانی بوده است. بخشهایی از رساله ناصرالملک نیز که به خط دیگری است بوسیله سرکار خانم دکتر فخر آریان همسر استاد زرین کوب استنساخ شده است. تفاوت نشر این دو رساله بخوبی آشکار است. نشر ناصرالملک تقریباً روان

و بدون تکلف است و او به صورت سوم شخص از خود سخن می گوید. نثر ایروانی کمی عامیانه و بعضی اوقات همراه با بی دقتی و مسامحه است، گاه اغلاط املائی در آن به چشم می خورد و برخی جملات آن اندکی مبهم و نامفهوم است در بعضی از عبارات نیز، زمان افعال با یکدیگر مطابقت ندارند و گاه ضمائر با هم هماهنگ نیستند. به نظر می رسد ایروانی فرصت نکرده است که نوشته خود را بازخوانی کند و آن را پیرامته سازد. به هر حال رساله ایروانی به نوبه خود حاوی نکات خواندنی و گاه دقایق جدید است که بر اطلاع محققان تاریخ مشروطه می افزاید.

از جمله به نظر می رسد در میان منابع موجود تاریخ مشروطه در حال حاضر کامل ترین نمونه اشعار مربوط به اصناف مختلف متحصنین در سفارت انگلیس را می توان در رساله ایروانی یافت. برای نمونه طلاب مدرسه رضا فلی خان می گویند:

این خیمه‌ای که همچو سمایستون بود

مخصوص اهل علم و کمال و فتون

چون هست لطف حضرت دادار یارشان

خصماشان دلیل و عدویشان زیون بود

ندافان گویند:

سرافرازی می کند نداف بر صنف دگر

چون حمایت می کند از ملت خیرالبشر

گیوه فروشان می گویند:

سحرزها تفت قیپ، این ندا رسید به گوش

دهید وعده نصرت به صنف گیوه فروش

و خراطان گویند:

به راه عدل خداوند داده است صراط

به غیر عدل نخواهد فرقه خراط

ناری، تدوین گر کتاب پس از بازبینی متن استنساخ شده و مقایسه آن با متن اصلی، تصاویری از رجال و وقایع مشروطیت و همچنین نمونه‌ای از صفحات نسخه خطی دو رساله، و نیز دستخط مرحوم دکتر زرین کوب را در پایان کتاب آورده‌اند.

